

Svenskekrige
og Fnevælde

1657-1665

Af Kræn Bech-Petersen

Indholdsfortegnelse

	Side
Indledning	1
Frederik 3.	1
Karl 10. Gustavs 1. krig	2
Karl 10. Gustavs 2. krig	3
Udenrigspolitikken	5
Enevældige tilstande	6
Efter statsomvæltningen	8
Krig og forfatning 1657-1665	10

Svenskekrige og enevælde

Indledning

Enevælden er uden tvivl én af de begivenheder i Danmarks historie, der har betydet mest for nationalfølelsen og den nationale selvbevidsthed. Den enevælden blev indført næsten udelukkende på grund af svenskekrigene, der gik fra 1657-1660. Logisk nok har enevælden styrket kongehuset, men i modsætning til andre enevældige lande har vi stadig monarkiet 155 år efter demokratiets indførelse. Både Frankrig og Tyskland, der var store enevældige magter er nu republikker.

I denne opgave vil jeg beskrive disse krige, og hvilken indflydelse de sammen med den danske udenrigspolitik havde på enevældens indførelse i 1660 med arvehyldningsceremonien d. 18. oktober 1660. Jeg har valgt at opdele det i tre niveauer: en beskrivelse af de to krige, dernæst en redegørelse for den danske udenrigspolitik og til slut en vurdering over hvilken indflydelse disse havde på enevældens indførelse.

Frederik 3.

Efter den westfalske fred, der blev sluttet efter Trediveårskrigen i 1648, var Frederik 3. hævnøstørig efter sin fars nederlag i Torstenssonkrigen, hvor både Danmark og Norge havde mistet meget land. Imens kæmpede Frederik 3. en intern politisk kamp mod Chr. 4's svigersønner, kongens svogre, der alle gjorde krav på magten i Danmark, deriblandt Corfitz Ulfeldt, der dog blev forvist i 1651. De mente alle, at de havde en ret til magten, da de var gift med døtre af Chr. 4. og Kirsten Munk, men kongen og Kirsten Munk var ikke kirkeligt gift, så Frederik 3. vandt den interne kamp.

I 1648 blev Frederik 3. konge. Det var svært for ham, da han skulle underskrive en håndfæstning, der næsten ikke gav ham nogen frihed. Desuden havde han det svært, eftersom han i starten overhovedet ikke var tronfølger, da han blev udvalgt til konge skulle han overtage tronen efter én af de mest folkekære konger nogensinde. Det har bestemt ikke været let. Da han så blev konge ville han vinde folkets tillid og hævne sin far, der led et forfærdeligt nederlag i Torstenssonkrigen. Det gjorde Frederik ved at angribe Sverige. Det viste sig senere, at det måske ikke var så smart.

Svenskekrigene var knap begyndt, før Frederik 3. fik tanker om enevoldsmagten. Forbilleder som solkongen, Ludvig XIV, og kejseren af Preussen opildnede Frederik til alle disse tanker. Dog blev de lagt lidt i baghovedet, da den første svenskekrig kom. Kongen havde andre og vigtigere ting at tænke på. Hans værste rival stod for døren og ville overtage landet, men der hersker vidst ingen tvivl om, at Frederik handlede med henblik på enevældens indførelse. Han havde været meget ensom, da han var barn. Han var ikke tronfølgeren, så han blev sendt til Tyskland som bispelev af sin far Christian 4. De to var ikke altid på lige god fod med hinanden, så Frederik foretrak at blive væk fra Danmark.

Da skete der det, at tronfølgeren, ”den udvalgte” prins Christian, døde i en meget ung alder af druk i 1647. Christian 4. kæmpede hårdt mod rigsrådet for at få dem til at vælge Frederik, og det skete først kort før d. 28. februar 1648, hvor kongen døde. Frederik nåede aldrig hjem til sin far. I og med, at han altid havde været alene, er det oplagt at vælge det som grundlag for enevældens indførelse, men på den anden side var det moderne for den tids statsledere, at de var enevældige. Han var under stor påvirkning af Ludvig XIV og Karl 10. Gustav var også enevældig.

Karl 10. Gustavs 1. krig

Frederik 3 - 1609-1670 konge fra 1648

Krigen opstod, da Karl 10. Gustav var på felttog i Polen og samtidigt havde han pådraget sig det meste af Europas fjendskab. Frederik 3. så på det tidspunkt en mulighed for et lynangreb på Sverige, der kunne sætte Karl 10. Gustav ud af spil. Han valgte d. 1. juni at erklære Sverige krig, og det var noget, der faldt i god jord hos den svenske konge, der længe havde lagt planer om at erobre Danmark. Efter råd fra Corfitz Ulfeldt, der nu var på svensk side, trak Karl 10. Gustav sig ud af Polen og marcherede videre til Jylland, hvor han nedkæmpede al modstand på forholdsvis kort tid. Desuden stormede han fæstningen Frederiksodde, nu Fredericia, der knap nok var færdiggjort. Han ventede i Jylland til det blev vinter, og det var meget heldigt, da det blev en usandsynlig kold vinter, og alle vandene frøs

til is. Så kunne den svenske hær marchere over Lillebælt og Storebælt og videre til hovedstaden. På vejen plyndrede de alt, de kom forbi. En tur, der kun tog 14 dage til fods.¹

Karl 10. Gustavs 1. krig var en krig, der ikke blev set på med velvilje i Europa. Frankrig, England og Nederlandene så hellere, at Danmark og Sverige rettede deres kræfter andre steder hen. England prøvede at få de to lande til at slutte fred ved at sende diplomater, der skulle tale kongerne til besindighed, men det lykkedes ikke. D. 26. februar 1658 blev fredsftalen underskrevet i Roskilde. Karl 10. Gustav var dog ikke en nem person at forhandle med. Han var meget bevidst om, hvad han skulle have, og da det var Danmark, der brød den westfalske fredstraktat, var det Danmark, der skulle betale krigserstatningen.

Da mistede Danmark alt jord, den havde i Sverige plus Trondheim og Bohus len i Norge. Desuden mistede Danmark en væsentlig del af Øresund til Sverige, så man ikke længere kunne opkræve den meget vigtige Øresundstold. Den største ydmygelse var, at den svenske konge ville indsætte Corfitz Ulfeldt på alle hans tidligere len. Dermed var ”sviger-sønnekrigen”² blusset op igen.

Karl 10. Gustavs 2. krig

Efter den 1. krig kunne Karl 10. Gustav ikke finde ud af med sig selv, hvor den svenske hær skulle sendes hen. Der var mange oplagte mål, f.eks. de tyske østersøhavne, som ville give ham masser af indtægter, men de havde mange allierede, så alternativet var en genoptagelse af krigen mod Danmark. I juli samlede Karl 10. Gustav et 6000 mand stort ekspeditionskorps i Kiel, men det var kun kongen og de allernærmeste rådgivere, der vidste at turen gik til Korsør. Det var et lynangreb, hvor ingen af Danmarks allierede kunne nå at komme til hjælp, før Karl 10. Gustav havde besat København.³

*Karl 10. Gustav - 1622-1660
konge fra 1654*

---

¹ Bilag: Lademann om Karl Gustaf-krigene

² Den politiske krig, mellem Chr. IV's svigersønner og Frederik 3.

³ Jespersen, Feldbæk, op.cit., side 69

D. 6. september besatte han Kronborg, hvor han troede, at alt udenlandsk flådehjælp kunne standses. Det viste sig dog senere, at Kronborg ingen effekt havde, da en nederlandsk hjælpeflåde slog ned gennem Øresund d. 29. oktober ledet af admiralen Jacob van Obdam. Lynkrigen gik dog i stå ved Københavns volde, hvor Frederik 3. hver dag red for at opmuntre folket. Under belejringen af København nægtede kongen at forlade byen og fandt inspiration i Jobs bog til citatet ”*Jeg vil dø i min rede*”. Det opildnede befolkningen til modstand mod den svenske besættelse, og det var i denne periode, hvor gjøngerne huserede. Bl.a. i Præstø forårsagede gjøngerne, ledet af Svend Poulsen Gjønge (bedre kendt som Gøngehøvdingen), store problemer for svenskerne.

Der var meget modstand mod svenskerne, og overalt, hvor de kom, blev de slået tilbage af modstandsfolk eller professionelle soldater. Karl 10. Gustav trak hæren tilbage, men natten mellem d. 10. og d. 11. februar 1659 stormede den København, hvor svenskerne led meget store tab i forhold til danskerne. Derefter fulgte en række småkrige på Øerne, og det lignede en udmattelseskrig, der ikke umiddelbart var nogen ende på, men d. 14. november 1659 var det sidste store slag, hvor svenskerne led afgørende nederlag ved Nyborg.⁴ Allerede i 1659 indledte de tre vesteuropæiske stormagter, Nederlandene, England og Frankrig, fredsforhandlingerne, og d. 11. maj 1659 blev den første Haagerkoncert underskrevet. Den blev lavet for at tvinge de nordiske riger til at holde fred på Roskildefredens betingelser, dog uden bestemmelsen om, at der ikke måtte være fremmede flåder i Øresund. Karl 10. Gustav døde d. 13. februar 1660, og dermed var en hindring for freden fjernet. Frederik 3. ønskede fred, men Danmark var slet ikke med ved forhandlingsbordet, så kongen havde sendt den unge hofjunker Christoffer Parsberg til Oliva, hvor freden blev underskrevet, men Parsberg kunne ikke få adgang til forhandlingerne, da han ikke var klar over Danmarks betingelser for fred. Dog fik Parsberg i sidste ende adgang til forhandlingerne og freden blev indgået.⁵

I marts 1660 begyndte fredsforhandlingerne med Sverige under fransk, engelsk og nederlandsk mægling. Her kom Frederik 3.’s svoger, Hannibal Sehested, der var tidligere rigsråd og statholder i Norge, til at spille en betydelig rolle. Han knoklede hårdt og rejste over Sundet mange gange, og efter meget tovtrækkeri fik han endelig overbevist begge

---

⁴ Jespersen, Feldbæk, op.cit., side 70

⁵ Jespersen, Feldbæk, op.cit., side 72

regeringer om, at det var bedst for alle hvis de sluttede fred på de vilkår, som stormagterne havde givet.⁶

Udenrigspolitikken

Danmark havde i mange år ført en meget aggressiv udenrigspolitik. Christian 4. havde deltaget i mange krige, og havde startet kolonier i fjerne lande. Den aggressive politik førtes primært på baggrund af, at Chr. 4. ville vise sig som den sande arving til Norden. Han mente, at det var et indiskutabelt emne, for hans ret til Norden var jo beskrevet i Kalmarunionen fra 1397. Kongen mente, at den stadig var gældende på højeste plan, men det var han desværre ene om. Tyskerne havde længe haft tanker om, at erobre Danmark, da det ville give dem gode muligheder for handel i Østersøen og i Nordsøen. Svenskerne havde, som beskrevet tidligere, også planer med Danmark. Øresundstolden var utrolig vigtig for dem begge, men Danmark fik mest ud af det, og hvis svenskerne erobrede Danmark ville det give dem 100 % af indtægterne.

Dengang var Danmark et af Europas største lande. Det omfattede, udover Danmark, Norge, Grønland, Slesvig, Holsten, Skåne, Halland og Blekinge. Et kæmpe område, der geografisk var strakt ud over mange 1.000 km. Derfor var der mange tråde, der skulle trækkes i for at holde styr på alt. Det havde Chr. 4. været eminent til, men Frederik 3. var ikke nær så stærk som konge, og det har sikkert også forskrækket ham lidt at skulle regere over et så stort område. I og med, at der kom forskellige fredsftaler, måtte Danmark afstå meget land, og det gjaldt også under svenskekrigene, hvor Danmark måtte afstå det meste af det svenske jord, og Norge måtte i 1814 afstås til Sverige.

Da svenskerne angreb København, viste Frederik 3. sig som en ægte konge. Hver dag red han på voldene og indgød kampgejst hos befolkningen. Der opstod en nationalfølelse, som fik alle folk til at gå ind i krigen med liv og sjæl, deriblandt de førømtalte gjønger. Den følelse blev endnu mere styrket, da Frederik 3. citerede Jobs bog, som tidligere nævnt. Kongen viste sig som en nationalhelt, der ville dø for sit elskede Danmark. Folket ophøjede kongen til en slags gud under Gud. Frederik 3. var dermed ophøjet til samme status som Ludvig XIV i Frankrig.

---

⁶ Jespersen, Feldbæk, op.cit. side 72

Udenrigspolitikken har altid været vigtig for Danmark, og den afhang indtil 1849 af den konge, der regerede. Konger som Chr. IV og Fr. 3. var krigerkonger, og de krige, de startede, lænsede statskassen. Det tog lang tid for at genoprette pengebalancen og få betalt statsgælden, der ofte inkluderede krigserstatning. Dog har denne, til tider, aggressive udenrigspolitik haft en meget vigtig betydning for kongedømmet. Det er grunden til, at vi stadig har en monark. F. eks. medførte svenskekrigene enevælden, der sikrede kongerne i lang tid. I den sene enevælde førte kongerne dog en mildere udenrigspolitik, og de prøvede at holde sig gode venner med det meste af Europa, og det hjalp på statskassen. Dermed skulle staten ikke kræve ekstra skatter fra borgerne.

Enevældige tilstande

Da der blev sluttet fred i maj 1660, var adelen svækket. De blev beskyldt for ikke at have medvirket i krigen, og som rigshofmester Joakim Gersdorff sagde til stænderne, da disse var forsamlet på Københavns Slot d. 10. september, blev der kun fred pga. kongens tapperhed og de københavnske borgeres troskab. Stænderne blev derefter sat til at finde ud af, hvordan man skulle betale den gæld man havde til hæren, der var lejet, og desuden skulle der betales penge til kongehusets underhold og statsgælden. Rigsrådet fremsatte det første forslag om en konsumtionsskat, der skulle betales på alle varer, som enhver bruger, behøver og fortærer. Dette forslag førte dog til en debat om skatten. Alle skulle betale skat, men der sagde universiteterne og domkapitlerne fra. Adelen var også parat til at følge efter dem, men den mødte modstand hos de øvrige stænder. De mente, at alle skulle være lige og derfor skulle alle betale skat.⁷

Stænderne lå i forhandlinger i lang tid. D. 21. september skrev Thomas Brodersen, der var borgmester i Odense, at han ikke troede, at de skulle have ligget i forhandlinger i så lang tid.⁸ Det så ud til, at det ville trække i langdrag, men i starten af oktober 1660 kom man ind på spørgsmålet om forfatningsmæssige ændringer. Umiddelbart lignede det et forsøg på at gøre det af med Rigsrådet og de adelige, så deres magt forsvandt, og man i stedet fik indført arvekongedømme i stedet for valgkongedømme. Det var Rigsrådet selvfølgelig utilfredse med, for så forsvandt hele deres grundlag og magt. Hans Nansen, borgmester i København,

---

⁷ Politiken, op.cit., side 20

⁸ Politiken, op.cit., side 21

og Hans Svane, der var den sidste titulære ærkebiskop, mødtes med kongens kammersekretær, Christoffer Gabel, og fortalte denne, hvad ønskerne var for gejstligheden og borgerskabet. De to var enige om, at det bedste var, hvis riget blev styret af én frem for mange. D. 10. oktober blev forslaget fremlagt for Rigsrådet, men stænderne fik at vide, at forslaget ikke kunne vedtages før der var afholdt et nyt stændermøde. Kongen dukkede op til denne begivenhed, Hans Svane fremlagde forslaget, og Hans Nansen sagde god for det på Københavns vegne. Svaret lå lige til: kongen fik tilbudt at være enevældig med opbakning fra to stænder, men alligevel valgte han at gå i tænkeboks med Hannibal Sehested. Alle 3 stænder skulle nemlig være enige, for at undgå forfatningsbrud, men der var ingen tvivl om, at kongen ønskede denne ændring. Han kunne have valgt at takke ja, men gjorde det ikke i første omgang. Spørgsmålet var, om der ikke alligevel var et forfatningsbrud på vej?⁹

D. 11. oktober gik der rygter om, at adelen ville ødelægge forhandlingerne og forlade København. Konsekvensen af dette rygte var at portene blev lukket, så ingen kunne slippe ud af byen. De efterfølgende dage var et drama. Der blev forhandlet, og lidt efter lidt begyndte situationen at vende til kongens fordel.¹⁰ D. 18. oktober 1660 var alle stænder repræsenteret til arvehyldningsceremonien på pladsen foran Københavns Slot. Dermed var Danmark endegyldigt blevet til en enevældig stat. De følgende dage svor alle folk i København og folk fra de forskellige stænder troskab mod kongen.

Før enevælden havde kongen formelt ansvaret for udenrigspolitikken, men den blev formuleret af en relativ bred kreds, der havde forskellige synspunkter og modstridende interesser. Efter enevældens indførelse havde kongen hele ansvaret for politikken, og den blev formuleret i en snæver kreds af kongens embedsmænd.¹¹ Dermed kunne kongen lettere stole på de folk, han havde til sin rådighed, da der ikke var så mange af dem længere. Den snævre kreds skulle forsøge at formulere udenrigspolitikken, så den ramte både kongens og statens interesser, men da de to størrelser var ét og samme, var det ikke svært at få kongens interesser til at passe ind. Han kunne i princippet bestemme, at man ville føre en meget aggressiv politik, og så var der ingen, der kunne indvende noget mod det.

Efter enevældens indførelse var der fred. Frederik 3. var begyndt at omvende Danmark til et enevældigt styre. Det var en hård tid, da der var mange ting, der skulle på plads. Der

---

⁹ Politiken, op.cit., side 30

¹⁰ Politiken, op.cit., side 31

¹¹ Jespersen og Feldbæk, op.cit., side 77

blev oprettet kollegier, som vi i dag ville kalde ministerier. Disse kollegier skulle varetage de ting, kongen ikke havde tid eller lyst til at ordne. Oprettelsen af disse kollegier var Hannibal Sehested tovholder for. Sehested, der ellers var blevet tvunget væk fra sine poster som statholder i Norge i 1651, var blevet genansat, og efter freden blev han udnævnt til rigsskatmester (finansmester). En genansættelse, der kom bag på mange, da Sehested jo ellers var blevet tvunget væk fra sin plads. Et besynderligt træk fra Frederik 3, men Sehested viste sig som en meget stærk rådgiver for Frederik, og det lod til, at de havde lagt deres stridigheder på hylden.

Efter statsomvæltningen

Efter statsomvæltningen i 1660 havde Danmark ikke noget egentlig gældende forfatning. De fleste ting var beskrevet i Enevoldsarveregeringsakten á 10. januar 1661, men det var formelt, og Danmark måtte have en forfatning. Udformningen af Kongeloven var Peder Schumacher, senere Griffenfeld, ansvarlig for. Schumacher var i 1663 blevet ansat som kongens bibliotekar. Han havde været på en lang studierejse fra 1654-62 i udlandet, hvor han var blevet overbevist om, at enevælden var den bedste styreform. Han udformede i 1665, som kongens kammersekretær, Kongeloven, der var den tids grundlov. Den kom dog aldrig rigtig til at gælde mens Frederik 3. regerede.

Peder Schumacher blev en meget velset mand og i 1669 blev han oversekretær i Danske Kancelli. Frederik 3. efterlod et brev til sin søn inden sin død, hvori der stod, at han (Christian 5.) skulle gøre en stor mand af Schumacher, men det skulle gøres langsomt. Da Frederik 3. døde i 1670 sørgede Schumacher for, at Christoffer Gabel, der havde været Fr. 3's

nærmeste rådgiver, mistede magten. Samtidigt stiftede han, sammen med Ulrik Frederik Gyldenløve (Chr. 5's halvbror) og Frederik Ahlefeldt, Gehejmekonseillet, som han selv blev medlem af i 1671, hvor han adledes og antog navnet Griffenfeld efter en ordning, han selv

Christian 5's krone fra 1671. Man mener, at det er den eneste envældige krone i verden med dens samling af siderne i toppen, hvor der sidder en globus med et kors på.

Kronen er nu på Rosenborg Slot

havde indført i Kongeloven. Gehejmekonseillet varetog mange statsanliggender, kongen fremlagde til behandling, og det var hovedsagligt udenrigspolitiske anliggender.¹²

Han var blevet en stor mand, men det var sket alt for hurtigt. Han havde mange kontakter i udlandet, som han forhandlede med, så Danmark kunne undgå at blive involveret i krig, men også fordi han havde et nært venskab til den franske konge, Ludvig XIV. Derfor frarådede han også et angreb på Sverige, der var i forbund med Frankrig. I 1675 brød den Skånske Krig ud, og da han fortsat prøvede at holde Danmark udenfor, blev han i 1676 fængslet for landsforræderi og majestætsfornærmelse. Han blev dømt til halshugning, men blev benådet på skafottet. Han tilbragte resten af sin tid i fæstningen Munkholm i Trondheim Fjord.¹³

Kongeloven er den eneste nedskrevne enevoldsgrundlov nogensinde, og den er yderst detaljeret, når man tænker på, at den er fra 1600-tallet, hvor man tog det hele på må og få. Hvis kongen lige synes, at der var en person, der skulle halshugges, hvis denne havde stjålet en ko, så var det lov, men kongen kunne godt finde på at lade være med at dømme en anden kvægtyv til det samme. Kongeloven forklarer også om arvekongedømmet, der afløste valgkongedømmet. Selvom Danmark har været et valgkongedømme fra Gorm den Gamles tid og op til enevælden er det sjovt nok altid en, der er nært beslægtet med kongen, der er blevet valgt til arving. Den eneste valgte konge, der kan diskuteres er Christian 1., der satte oldenborgerne på tronen. Han var langt ude i familie med en af de gamle konger, men han giftede sig med Christoffer 3. af Bayerns enkedronning, og dermed blev han konge.

Det første stykke i Kongeloven forklarer, hvad denne grundlov handler om, og hvilke årsager der er til oprettelsen af den. Der står bl.a., at den er nedskrevet i kærlighed til kongens søn Christian 5. Når jeg skriver, at denne lov er meget detaljeret skyldes det, at den tager forbehold, hvis der f.eks. skulle ske noget med kongen, og dennes søn ikke var myndig under § 9. Ved dette tilfælde skal enkedronningen så regere, indtil kongen er myndig. Der er taget højde for alt ind til og med § 15 i denne sammenhæng. Der er også taget højde for, hvis konger skulle have forskellige interesser, så kongen f.eks. kan lade sin salvings- og kroningsfest udskyde. Der står ikke noget i Kongeloven om, hvordan lovene er i Danmark. Den handler om kongens magt, så det ikke blev nødvendigt, at der skulle laves en ny

---

¹² Bilag, Peder Schumacher Griffenfeld

¹³ Bilag, Peder Schumacher Griffenfeld

håndfæstning, når der kom en ny konge. Kongeloven indskrænker faktisk også kongens magt. Der står i § 20, at Riget ikke må skilles ad, hvis man nu som konge skulle have haft lyst at forære et af sine børn f.eks. Norge. Riget måtte ikke skilles ad.

Grunden til, at den er så detaljeret kan forklares med, at man ville sikre enevælden 100 %. Der var nogle modstandere, og ved at lave loven så detaljeret undgik man eventuelle smuthuller, som modstandere kunne udnytte.

Krig og forfatning 1657-1665

Danmarks historie har altid været præget af krig indtil vores tid, men kun én eneste krig har medført en forfatning: Karl 10. Gustavs 2. krig, som jeg beskrev tidligere i denne opgave. Under denne krig udnyttede kongen situationen fuldt ud. Krigene fik den betydning for enevældens indførelse, at kongen blev ophøjet til en slags helt. Han kunne så udnytte sin situation til at få gennemtruffet nogle forfatningsændringer, der sikrede kongerne totalitær magt indtil 5. juni 1849, 189 år. Dvs. at udover det faktum, at Danmark er verdens ældste monarki, er Danmark også det land, hvor enevælden har hersket længst uafbrudt.

Enevælden har dog også haft sine skyggesider, for der var to rådgivere, der tilranede sig lidt for meget magt, og det gavtede ikke befolkningen. Griffenfeld og Struense var de store syndere. Griffenfeld, der udformede Kongeloven, fik sig selv udnævnt til kongens øverste rådgiver og blev så styrtet i 1676, men blev benådet på skafottet af Christian 5. Struense var Christian 7's livlæge. Chr. 7. led af skizofreni, og det udnyttede Struense, da han fik kongen til at sætte sin signatur på dokumenter, hvori der stod, hvilke beføjelser Struense skulle have.

Svenskekrigene er mest kendt for gjøngerne, som Carit Etlar i 1853 udgav en bog om. Heri beskriver han Svend Poulsen Gjønge, der huserede med sine gjønger omkring Præstø, hvor de bekæmpede svenskerne. Og hvem husker ikke Søren Pilmark som Gøngenhøvdingen i Tv-serien af samme navn fra 1992?

Svenskekrigen fik en meget trist afslutning for Danmark, da man måtte afstå det meste af Sverige og noget af Norge. Det, der før var et kongerige, der kontrollerede hele Skandinavien, måtte se sig slået af svenskerne, der nu kontrollerede en del mere, da de havde Frankrig som allierede. Tog man i krig med Sverige, havde man automatisk Frankrig på nakken. Dog hersker der ingen tvivl om, at disse krige styrkede nationalfølelsen, som stadig sidder i de fleste danskere.

Litteraturliste

- K.J.V. Jespersen og O. Feldbæk:** *Dansk udenrigspolitisk historie 2, 1648-1814*
Gyldendals Leksikon 2002
- P. Lauring:** *Svenskekrige og Enevoldsmagt*
Schønberg 1970
- G. Eriksen:** *Kronede Hoveder*
Jyllands-Posten 1996
- L. Bugge:** *Kort og godt om Danske Krige*
Aschehoug 2000
- K. Simonsen:** *Danske regenter og deres tid*
Alinea
- Politiken:** *Politikens Danmarkshistorie bind 8: 1660-1721*
Politiken

Bilag

Kongeloven af 1665: <http://danskekonger.dk/biografi/andre/kongeloven.html>

Karl Gustaf-krigene: <http://www.lademann.dk>

Peder Schumacher Griffenfeld: <http://www.danskekonger.dk/biografi/andre/griffenfeld.html>

Kongeloven af 1665

Den af Frederik 3. den 14. november 1665 underskrevne Kongelov. Verdens eneste nedskrevne enevoldsgrundlov – udarbejdet af Peder Schumacher Griffenfeld.

Wii Friderich dend Tredie, aff Guds Naade Dannemarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Schleszuig, Holsten, Stormarn och Dihtmarschen, Greffue udi Oldenborig och Dellmenhorst, etc.,

Giøre alle Vitterligt, At Efftersom Wii icke alleene aff andres exempel, men endoch aff eygen forfarenhed haffver fornummet og udj gierningen befundet, huor underligen den store og Allmechtige Gud offver alle Konger og Herskaber saavelsom deris underhaffvende Riger og Lande effter sin urandsagelige Viisdombs raad hersker og alting derudj styrer og beskicker, fornemmeligen i det Hans Guddommelige Allmagt den offver Os, Voris Kongelige Huus og disse Vore Kongeriger og Lande udj forgangne Aaringer svæbende fare, ja fast øyensiunlig forestaaende yderste forderff og undergang saaledis faderligen haffver affvendt og till saadann een ende udført, at Wi icke alleene er bleffven reddet og satt udj ynkelig fred og rolighed, mens end ogsaa Voris da værende Rigens Raad og samptlige Stænder, Adel og Uadel, Geistlig og Verdslig dertill bevæget deris forrige Kaar og Wallrettighed at affstaa og begiffve, den tillforne aff Os underskreffne Haandfestning med alle sine Gienparter, puncter og clausuler død, magtesløs og till intet at giøre, Os fra Voris Eed, Vi gjorde, der Vi først traade i Regieringen, udj alle maader og uden nogen exception qviit og frii at erklære, og saaledis Os oc de aff Os, saasom Hoffvedet og første Eyere, ved rett lowlig Egteskab needstigende Mand og Qvinde Linier, saa lenge nogen aff dennem i Liffve ere, ArffveRettigheden till disse Vore Kongeriiger danmarck og Norge sampt alle Iura Majestatis, absolute Magt, souverainetet og alle Kongelige Herligheder og Regalier utvungen og uden nogen Voris tillskyndelse, anmoding eller begiering aff eygen frii Villie og fuldberaad Huu allerunderdanigst at andrage og offverantvorde, dislige at renuntiere den aff Os paa Voris Elskl. kiere Søns Printz Christians Veygne anno 1650 den 18 Iunij udgiffne revers sampt Voris provisional disposition dateret anno 1651 den 9 Iunij, saavelsom og alt hvis udj Recessen, Ordinantzen og andre forordninger kunde findes, Haandfestningen gemess, at stride mod denne Voris ArffveRettighed, souverainetet og absolute Regiering, stillende det ogsaa udj Voris eygen Allernaadigste Villie, icke alleeniste paa huad maade Regieringen hereffter skulde indrettes, mens endoch huorledis med successionen og

Arffveliniernes ordentligen paa hinanden følgende Rad blant Mand og Qvindekjøn skulde forholdes, og paa huad manneer i den minderaarige Konges unge Alder (om slig minorenitet i fremtiden sig maatte tildrage) Regimentet skulde føres og beskickes og herom effter Voris eygen Naadigste tycke og Velbehag een forordning at giøre, som de da loffvet og med Eed sig forpligtet haffver at skulle være dennem, deris Arffvinger og posteriteten een fundamental, det er uforanderlig GrundvoldsLow og aff dennem udj alle sine puncter og clausuler effterkommes, saa at Vi, Voris Egte LiffsArffvinger og deris descendenter udj ingen maade hemmelig eller aabenbarlig derimod aff dennem eller deris Arffvinger og Effterkommere skulde hindres og foruroliges, mens ydermeere med Eed forbundet sig imod alle og een huer, i huem det være kunde, Indlændske eller udlændiske, som herimod skulde ville handle eller tale, saadant at forsvare, Liff og ære, gods og blod derhos at opsette, og at fra saadan deris pligt og skyldighed dennem, deris Arffvinger og Effterkommere ingen Venskab eller Fiendskab, frygt eller fare, gaffn eller Skade, had, Affvind eller nogen menniskelig List og paafund udj ringeste maade skulde affvende, og huad helles ydermeere deris underdanigste Løffter og tilsagn ere, huormed bemeldte Voris kiere og tro undersatter deris inderlige devotion og kierlighed till Os og deris Hiertelig Attraa till Vores Kongelige Arffvehuses florerende fremvevt og tiltagelse og disse Vore ArffveKongerigers allmindelig tryghed og rolig Velstand haffver vildet giffve tilkiende: Da haffve Vi ochsaa saadann den Guddomlige forsiums synderlige skickning og Voris kiere og tro undersatters store kierlighed og allerunderdanigste devotion till Os tilbørligen offverveyet og betragtet, og derfor billigen Vore tancker derhen vendet og rettet, saadann Regierings Form og Arffvesuccession at forordne og beskicke, som sligt et EenevoldsArffveKongedømme og Regimente det endeligen fordrer og udkreffver, huilcken Vii ochsaa med og udj denne KongeLow saasom Kongedømmets rette uforanderlige fundamental Low, vill haffve forordnet og beskicket, som skall holdes og agtes aff Voris Arffvinger, deris Effterkommere og descendenter saavelsom og aff meenige Vore Kongerigers og Landes Jndbyggere fra den Høyeste till den Laweste, ingen undertagen, for een fuldkommen uryggelig og uimodsigelig forordning og Low till ævig tiid.

I

Den beste begyndelse till alting er at begynde med Gud. Det første derfor, som Vi for alting ville udj denne KongeLow allffvaarligen haffve befalet, er: at Voris Effterkommere, Børn og Børnebørn i tusinde Leed paa Færne og Mørne, EenevoldsArffveKonger offver danmarck og

Norge ære, tiene og dyrcke den eene rette og sande Gud paa den maade og manneer, som hand sig i sit hellige og sande ord aabenbaret haffver, og Voris Christelige Troe og bekiendelse klarligen derom formelder effter den form og maade, som den reen og uforfalsket er bleffven foresatt og fremstillet udj den Augsburgiske confession Aar et tusind fembhundrede og trediffve, og ved samme reene og uforfalskede Christelige Troe holde Landsens Jndbyggere og den vædeligen haandhæffve og beskierme i disse Lande og Riger mod alle Kiettere, Sværmere og Guds bespottere.

II

Danmarckes og Norges EenevoldsArffveKonge skal være hereffter og aff alle undersaatterne holdes og agtes for det ypperste og høyeste hoffved her paa Jorden offver alle Menniskelige Lowe, og der ingen anden hoffved og dommere kiender offver sig enten i Geistlige eller Verdslige Sager uden Gud alleene.

III

Skall derfor ochsaa Kongen alleene haffve høyeste Magt og Myndighed till at gjøre Lowe og forordninger effter sin eygen gode Villie og Velbehag, at forklare, forandre, formeere, formindske, ja og slet at oppheffve forrige aff hannem sielff eller aff hans Forfædre udgiffne Lowe (denne KongeLow alleene undertagen, huilcken saasom Kongedømmets rette Grund og GrundvoldsLow jo endeligen faar at bliffve uforanderlig og uryggelig), saa og at undertage huad og huem hand lyster udaff Lowens allmindelige befalning.

IV

Skall og Kongen eene haffve høyeste Magt og Myndighed at isette og affsette alle Betiente, høye og lawe, være sig huad naffn og titel de haffve kunde, effter sin eygen frii Villie og tycke, saa at alle Embeder og Bestillinger, i huad Myndighed de haffver, skall aff Kongens Eenevoldsmagt saasom af een kilde haffve sin første oprindelse.

V

Kongen skall eene haffve Vaabens og VæbningsMagt, at føre krieg, slutte og opheffve forbund med huem og naar hand det got befinder, Told og all anden contribution at paalegge, efftersom een huer vel veed, at Riger og Lande icke tryggeligen kand besiddes uden væbnet Magt, og KriigsMagt kand icke holdes uden besolding, og besolding icke bringes till Veye uden Skatt.

VI

Skall og Kongen eene haffve høyeste Magt offver all Clericiet fra den høyeste till den Laweste, at beskicke og anordne all kircke og Gudstieniste; Moder, Sammenkomste og forsamlinger om Religions Sager, naar hand det raadeligt eragter, biude, forbiude; og i allmindelighed, korteligen at sige, skall Kongen eene haffve Magt at bruge alle Regalier og Iur. Majestatis, huad naffn de og haffve kunde.

VII

Alle Regieringens ærinder, breffve og forretninger skall udj ingen end udj Kongens naffn og under hans Signete udgaa, og skall hand altid sielff sin haand underskriffve, om hand helles er kommen til sine myndige Aar.

VIII

Kongens myndige Aar skall agtes hans Alders fiortende Aar, det trettende fuldendet, det fiortende begyndt, saa at, saa snart hand træder i sit fiortende Aar, skall hand sielff offentlig forklare sig myndig at være og ingen Væрге eller Formyndere meer at vilde bruge.

IX

Kongens Værgemaal og Formynderskab, imedens hand er mindreaaring, skall i alle maade saaledis beskickes, ligesom den nest for hannem Regierende Konge for sin dødelig affgang skrifftligen derom forordnet haffver. Mens dersom ingen saadann forordning eller sidste Villie fandtes, da skall dermed forholdes som effterfølger, nemmeligen: Enkedronningen, som er den minderaarige Konges rette kjødelige Moder, skall være Regiente, og hende till hielp og biistand i formynderskabet tilføyes de siuff høyeste Kongelige Raad og Betiente, og skulle disse samptligen forestaa Regieringen og alting effter de meste vota beslutte, huor da dronningen skall haffve tvende Stemmer og huer aff de andre ickon een stemme; og skulle alle breffve, befalninger og alle Regieringens ærinder altid forrettes og udstedes i Kongens naffn, enddog de aff Regienten og samptlige Regierende Formyndere underskriffves.

X

Er Enkedronningen, Kongens Moder, ved døden affgangen eller og træder paa ny i Egteskabs Stand igien, da skall den neste Kongens Frende blant Printzerne aff Blodet aff Voris needstigende Linier, som her i Riget er og altid kand bliffve tilstede, være Regiente (dersom hand helles er kommen till sine myndige Aar, som skall agtes at være hans Alders attende Aar, det syttende fuldendet, det attende begyndt) og iligemaade haffve tvende Stemmers rettighed; og helles videre med alting forholdes, som før er meldet.

XI

Men dersom forbeneffnde Printz aff Blodet icke endnu vaar kommen till myndig alder, saa og helles om ingen Printz aff Blodet vaar forhanden, da skulle offvenbemeldte siuff høyeste Kongelige Betiente Alleene forestaa og forvalte Regieringen og Formynderskabet med lige magt og myndighed, og huer Persohn haffve een Stemme, og saa alting fremdeelis effter den maade, som før er sagt.

XII

Dersom og nogen aff de Regierende Formyndere fattedes ved dødelig eller anden tilfald, da skall de øffrige strax een anden, som dygtig till bestillingen er, udj hans sted indsette, og huem da er hans Effterkommer i Eembedet, skall og betræde hans sted og besidde hans sæde udj dette Regierende Formynderskab.

XIII

Regienten og samptlige Regierende Formyndere skulle strax svære Kongen icke alleene huldskab og troskab, mens endoch i sær belangende deris Formynderskab, at de i Kongens minderaarighed vill saaledis forestaa Regieringen, at Kongens absolute souveraine EnevoldsMagt og ArffveRettighed i alle maade uforkrencket og uformindsket hannem og hans Effterkommere bevarer, og helles alting saaledis styre og raade, som de det agter for Gud og Kongen at forsvare.

XIV

Og saa snart de haffve giort deris Eed og træder till deris Embedes forretning, da skall det første de tager sig for være, at de strax uforhalet forfatter et rigtig inventarium, det er forteygnelse, paa disse Rigers og underliggende Landes Stæder, Festninger, saa og Gods, Kleinodier, Penge, Krigsmagt baade till Lands og Vands, saavelsom ochsaa all Kongens Jndtegt og Udgifft, saa at heraff strax kand eragtes, udj huad tilstand de det Regierende Formynderskab antræder, effter huilcken forteygnelse de og foruden nogen paaskud igien haffver at giøre Regnskab og svare Kongen til alting og stande hannem till Rette for all tiltale, saa snart han er kommen til sine Myndige Aar.

XV

Skall da derfor og hereffter aldrig disse Riger og Lande holdes for at være foruden Konge, imedens Voris needstigende Linier varer paa Færne og Mørne, saa at, saa snart een Konge ved døden affgaar, er strax virckligen og i gierningen sielff Konge og fører Konge naffn og titel den, som ArffveLinien den neste at være udviiser, og skall hannem strax Kongelige

Mayestetes titel og ubundne Eenevoldsmagt arffveligen være til og hiemfalden det samme øyeblik hans Formand Aanden opgiffver.

XVI

Og enddog i det alle Stænder, Adel, UAdel, Geistlig, Verdslig, een ubunden EenevoldsKongedømmes Magt Os og de aff Os needstiigende Linier paa Færne og Mørne till ævig tiid Arffveligen haffver eengang offverdraget, hereffter strax, naar een Konge ved døden affgaar, den neste i ArffveLinien Krone, Scepter og EenevoldsArffveKongetitell og Magt det samme øyeblik eygner og tillkommer, saa at ingen videre offverantvordning i nogen maade behøffves, efftersom Kongerne i Danmarck og Norge hereffter till ævig tiid, imedens nogen af Voris Kongelig ArffveStamme er tilloffvers, ere fødde og baarne og icke kaarede eller valde Konger; icke dismindre, paa det all verden skall vide, at Danmarckes og Norges Konger holder det for deris største høyhed at ydmyge sig for Gud, og at de agte det for deris høyeste Magt og Vælde at være velsignet aff Gud ved hans Ords Tienere till en lycksalig begyndelse paa deris Regimente, da ville Vi og, at Kongen offentlig i kircken med dertil sømmelige ceremonier lader sig Salve.

XVII

Men Kongen skall aldeelis ingen Eed eller nogen forpligt, i huad naffn det og haffve kand, mundtlig eller skriffblig fra sig giffve, effterdj hand saasom een frii og ubunden EenevoldsKonge icke kand bindes aff sine undersaatte ved nogen Eed eller foreskreffne forpligtelser.

XVIII

Kongen kand lade sin Salffvings høytidelige Fest holdes, naar hannem Iyster, enddog hand icke er kommen till sine fuldmyndige Aar; og er det jo før jo bedre at annamme og bekomme Guds velsignelse og Herrens krafftige biistand, som følger hans Salffvede; dog alt huad som ceremonier ickon angaar, dermed kand forholdes, efftersom tidens leylighed det beqvemmeligst at være udviiser.

XIX

Og effterdj fornufften og den daglige forfarenhed nocksommeligen lærer, at een samblet og sammenknyttet magt er langt sterckere og aff støre krafft og fynd end den, som er adskiltt og adspred, og jo større vælde og herredømme een Herre og Konge besidder, jo tryggere leffver hand og hans undersaatte for alle udvortes Fienders anfald: da ville Vi ochsaa, at disse Vore ArffveKongeriger Danmarck og Norge, samt alle de dertill hørende provincier og Lande,

Øer, Festninger, Kongelige herligheder og Rettigheder, Kleinodier, Penge og alle andre mobilier, Krigsmagt og Rustning baade til Lands og Vands, saavelsom ochsaa alt huis Vi nu med sær Eyeres Rett besidde, eller hereffter enten aff Os eller aff Voris Effterkommere med Sverdet vindes eller ved arff og nogen anden lowlig titell og middel forhuerffves kand, altsammen, intet undertaget, skall uskiftet og udeelt være og bliffve under Een Danmarckes og Norges EenevoldsArffveKonge; de andre Printzer og Printzesser aff Blodet lade sig nøye med haabet og bie, indtill radden omsider kommer till dennem og deris Linier, Een effter anden.

XX

Og saasom Wi nu i foregaaende haffve anordnet og som een høyestnødvendig artikkel i denne KongeLow allffvaarligen ville at skulle ubrødeligen og uden all imodsigelse holdes, at nemmelig disse Vore Riger og alle de Lande, som Vi nu virckligen besidde eller og i fremtiden kunde haffve ArffveRett og billig tiltale till, ingenlunde maa adskillies, skiftes eller deelis, saa ville Vi ogsaa, at da derimod de andre Kongelige Børn med nødvendig og reputeerlig underhold, deris Stand nogenlunde gemess, aff Kongen forsørages, huormed de og i alle maade skulle lade sig nøye, enten de i reede penge eller i Landgods bliffver afflagt, og dersom Landgods, være sig under huad høy æretitell det være kand, dennem forundes og tillegges, skulle de den Aarlige Jndkomst, nytte, brug og frugt alleeniste deraff deris Liffstiid haffve sig at tilleygne, Eyendommen sampt all Kongelig offvermagt stedse hos Kongen forbliffvende; huilcket og i ligemaade om dronningens Liffgedinge er at forstaa.

XXI

Jngen Printz aff Blodet, som her i Riget er og udj Voris Gebeet sig opholder, maa giffte sig eller aff Landet reyse eller begiffve sig i fremmede herrers tieniste, med mindre hand aff Kongen forloff dertill erlanger.

XXII

De Kongelige døttre og Systre skulle med Fyrstelig underhold forsiunes, indtill de med Kongens Villie og Vidskab træder i Egteskabs Stand, da de med een Fyrstelig Brudskatt i reede penninge skall forsørages effter Kongens eygen milde behag, og derimod fraskriffve sig fra nogen videre underhold hos Kongen for dem eller for deris Børn at søge og begiere, indtil Arffvesuccessionen udj Regieringen dem kunde tilfalde.

XXIII

Dersom Kongen ved døden afgaar, og den Neste i Linien till Arffvesuccessionen udj Regieringen er da ude aff Riget, naar Arffven hannem tilfalder, da skall hand strax, alle andre ærinder till side satt, uforhalet her ind i sit Rige dannemarck begiffve sig, at bo og holde hoff, og Regieringen strax antræde. Og dersom samme neste i Linien og da rette EenevoldsArffveKongen icke indstiller sig inden trej maaneders forlob, som er at beregne fra den første dag, hannem forrige Konges dødelig affgang bliffver forkyndet og anmeldet, da skall, med mindre hand ved siugdom eller anden uomgengelig tilfald lowligen vaar forhindret, i hans Sted være Konge den neste effter hannem udj Linien, som helles effter hans død er nest till Arffven. Med Statholderiet og Regimentets forvaltning imidlertid, indtill Kongen kommer, skall forholdes saasom i KongeLoven om det Regierende Formynderskab er anordnet.

XXIV

Printzerne og Printzesserne aff Blodet skulle haffve den øffverste sted i Sæde og gang effter Kongen og dronningen og iblant sig sielff haffve præcedentie og offversted, ligesom Linien udviser dem at være nest til Arffvesuccessionen udj Regieringen.

XXV

De skulle og for ingen underdommere svare, mens deris første og sidste dommer skall være Kongen, eller huem hand særdeelis dertill forordner.

XXVI

Huad som nu udj foregaaende om Kongens Eenevoldsherredømmes Magt og høyhed sagt er, og dersom noget helles kunde være, som icke nu især vaar udtryckeligen forklaret, er tillsammen korteligen begrebet i disse faa, mens fyndige ord, at: Danmarckes og Norges Konge er een frii høyestfuldmegtig EenevoldsArffveKonge, saa at alt, huis om een absolut, souverain, Christen ArffveKonge kand til beste siges eller skriffves, det skall altsammen ochsaa om danmarckes og Norges EenevoldsArffveKonning udj den yndeligste og beste meening forklares og udtydes, huilcket og iligemaade om Danmarckes og Norges EenevoldsArffvedronning er at forstaa, naar Arffvesuccessionen udj Regieringen nogen Printzesse aff Blodet i sin tid skulde tilfalde. Og efftersom den daglige forfarenhed og andre Landes ynckelige exemplar nocksom udviiser, huor skadeligt det er, naar Kongers og Herrers mildhed og fromhed saaledis misbruges, at deris Magt og Myndighed aff een eller anden, ja end og undertiden aff deris eygne nærmeste og høyestbetrede Tienere fast usiunligen

dennem beskæres, og i saa maade det gemeene beste ligesaavel som Kongerne sielff lider største forfang og affbreck, saa at det mangesteds høyligen haffde været at ynske, at Konger og Herrer med større nidkierhed haffde holdet offver deris myndighed, end tiit og offte skeet er: da ville Vi og allffvaarligen haffve Voris Effterkommere EenevoldsArffveKonger offver Danmarck og Norge befalet, at de med et nidkier og vaagendes øye giffve agt paa at holde deris ArffveRettighed og absolute souveraine, det er EenevoldsMagtes, høyhed uforkrencket, ligesom den nu aff Os her udj denne KongeLow dennem til ævindelig Arff fuldkommen er forestillet, og derfor ogsaa till dens ydermeere bestyrckelse nu hermed strengeligen biude og befale, at dersom nogen, være sig huem det være kunde, skulde understaa sig at udvircke eller forhuerffve noget, som kunde i een eller anden maade være Kongens absolute souveraine Eenevolds Magt til affbreck og forfang, skall dog alt, huis saaledis kand være tilsagt og erlanget, holdes for usagt og ugiort, og de, som sig sligt forhuerffvet eller tilsneget haffver, straffes som de, der Mayesteten beleydiget og imod Kongens Eenevoldsherredømmes høyhed groffveligen sig forgrebet haffver.

XXVII

Og som Vi tilforne sagt haffver, at Een alleene skall være EenevoldsKonge og Herre offver disse Riger og alle Os underliggende Lande eller som i fremtiden kunde tillagde vorde, og de andre Kongelige Børn at skulle lade sig nøye med huis Kongen dem till nødvendig underhold, deris Stand nogenlunde gemess, vill forunde, og med det haab, de haffver i sin tiid till Arffvesuccessionen udj Regieringen: Saa ville Vi nu, all tvist og striid at forekomme og at affverge, korteligen her anordne, i huad rad og paa huad maade og manneer Een effter anden i sin tid Arffveligen udj Regieringen haffver at succedere. Skall derfor Sverdsiden udj rett lowlig Egteskab afflet altid først Arffvesuccessionen udj Regieringen tillhøre, og imedens Mand aff Mand er tilloffvers, saa lenge skall huercken Qvinde aff Mand ey heller Mand eller Qvinde aff Qvinde kaldes, og aldeelis ingen af MørneStammen Kronen arffve, saa lenge paa FæderneStammen nogen LifsArffving findes, saa at end och Qvinde aff Mand skall gange for Mand aff Qvinde.

XXVIII

Skall og i Arffvetallets Rad at mercke alt Linierne nøye tages i agt, saa at der icke for Alderens skyld springes aff Linie i Linie, mens Sønnen træder strax i Faderens sted, og imedens udj den første Mannlige Linie nogen MandsPersohn findes, skall den anden Mannlige Linie intet kunde arffve, og saa fremdeelis Linie effter Linie. Naar da endeligen

Arffvesuccessionen udj Regieringen till Qvindekiønnet falder, da træde først frem de aff Os paa Færnestammen ved Sønnerne needstigende QvindeLinier og dereffter omsider de, som aff Os paa MørneStammen ved Døttrene needstige, alt Linie effter Linie, Een effter anden, og Førsteføddes Rett altid taget i agt, saa at, korteligen, Sverdsiden altid gaar for, de Mannlige Linier altid først, og saa blant dem, som ere lige i Linie og Kiøn, den Eldere stedse foregaar den yngre og niuder Førstefødis Rett.

XXIX

Og paa det at jo alting saa klart maa for øyne stilles, at ingen i fremtiden med nogen billigheds skin skal kunde forevende nogen tvistige ords vanskelighed i denne KongeLowens forordning , da ville Vi den med Voris eygen Kongelige Børns naffne i sær, saasom til Exempel, forklare. Naar Vi derfor effter Guds villie og behag denne Jordiske Krone imod den ævige og himmelske afflegge og forbytte, da skall danmarckes og Norges og alle Vore Landes fuldkomne, ubundne, højestfuldmegtige EnevoldsKongedømme og herskab Voris Førstefødde Søn Printz Christian arffveligen tillhøre, saa at, saa lenge udj de aff hannem needstigende Mannlige Linier (enddog hand sielff kunde være ved døden affgangen, førend Arffvesuccessionen udj Regieringen hannem virckligen vaar hiembfalden) nogen Mannlig Arffving findes, skall huercken Printz Georg og hans Linier eller hans Systre og deris Linier den allerringeste part aff Vore Riger og Lande arffve.

XXX

Er da den Manlige Slegt aff Printz Christians Sønner og SønneSønner udj tusinde Leed uddød, da træde først frem Voris anden Søns Printz Georgs Manlige Linier og besidde Vore Rigers og Landes EnevoldsKongedømmes magt till ævindeligen arff, alting uskiftet og udeelt, som før er sagt, alt Een effter anden, Mand effter Mand, Linie effter Linie, imedens Mand aff Mand er tilloffvers, Alderen taget i agt alleene blant dem, som ere lige i samme Linie og Kiøn, saa at den Eldere Broder altid foredrages den yngre, om endskiønt den Eldre vaar fød, førend hans Fader bleff Konge, og derimod den yngre afflet aff sin Fader, effterat Arffvesuccessionen udj Regieringen virckligen vaar hannem hiembfalden; Og skall effter foreskreffne maade med alting lige saaledis forholdes, om Gud ydermeere Voris Egteskab med fleere Mannlige Arffvinger velsignede.

XXXI

Skulde det da hende sig (huilcket Gud Naadeligen forbiude), at all den Manlig Slegt aff Sverdsiden aldeelis vaar uddød, da skall Arffvesuccessionen udj Regieringen tillhøre den

sidste Konges Sønners døttre, og deris Linier, om nogen findes, huis icke, da hans eygne døttre, først den Eldste og hendens needstigende Linier, siden de andre og deris needstigende Linier, Een effter anden, Linie effter Linie, og blant dem, som ere lige udj samme Linie, altid Kjønnen først agtes og siden Alderen, saa at Sønnen stedse gaar for daatteren, og siden den Eldere foregaar den yngre, huilcket altid skall tages i agt.

XXXII

Lader hand da heller ingen døttre effter sig, da skall den Printzesse aff Blodet, som hannem paa FæderneStammen hører nest till, Arffvesuccessionen udj Regieringen være hiembfalden og hendes Linier, een effter anden, paa den maade, som før er sagt.

XXXIII

Dernest skall den sidste Konges neste Frencke og Slegt, som dog er udj de aff Os ved Sønerne needstigende QvindeLinier, Arffveligen udj Regieringen succedere, og hendes Børn og Børnebørn effter hende, Een efter anden, Linie effter Linie, paa den maade, som før er forklaret.

XXXIV

Er da Voris Sønners Linier Mandkiøn og Qvindkiøn gandske uddød, da komme Radden till Printzesserne Vores døttres Linier, og først till Printzessen Anna Sophia saasom den Eldste og hendes Børn og Børnebørn i tusinde Leed; siden till de andre, alt Een effter anden, Linie effter Linie, saa at dog stedse blant dem, som ere lige udj samme Linie agtes Kjønnen først og siden Alderen, Søn for Daatter og siden den Eldre for den yngre; og imedens Een aff Voris Blod er tilloffvers, hører disse Rigers og Landes EnevoldsKongedømme og Herskab samme Printz eller Printzesse arffveligen till, Linie efter Linie, Een efter anden.

XXXV

Den Eldre daatters daatter i tusinde Leed skall altid foregaa den yngre daatters Søn og daatter, og maa icke springes aff Linie i Linie; men den anden Linie bie effter den første, den tredie effter den anden, den fjerde effter den tredie, og saa fremdeelis

XXXVI

Men dersom Arffvesuccessionen udj Regieringen kommer til een Daatters Søn, og hand lader Mannlige Arffvinger effter sig, da skall med de aff hannem needstigende Mannlige Linier alting forholdes, saasom Wi om de aff Os needstigende Manlige Linier forordnet haffver, at alle de aff hannem kommende paa FærneStammen og Sverdsiden skulle da fremfor alle andre arffveligen udj Regieringen succedere, Een effter anden, Linie effter

Linie, den Eldre altid for den yngre, saa at, korteligen, Mand aff Mand gaar først for Qvinde aff Mand, og siden Qvinde aff Mand gaar for Mand og Qvinde aff Qvinde, og dernest videre med alting forholdes, som før er sagt.

XXXVII

Det er Døttrene og døttrenes Børn og Børnebørn i ævindeligh rad, som Arffvesuccessionen udj Regieringen skall tillhøre, og icke døttrenes Mænd, som aldeelis intet med disse Rigers Enevoldsherskab skulle sig befatte, og i huor høye og megtige de hellers kunde være i deris eygne Lande, skulle de dog, naar de herudj Riget ere, aldeelis ingen magt sig tileygne, mens altid ære Arffvedronningen og hende den høye haand og ypperste sted giffve.

XXXVIII

Blant Børn og Børnebørn regnes endoch fosteret, saa at, om end skiønt det først effter Faderens død fødes till verden, niuder det dog strax sin tilbørlige Sted og Rad i Arffvetallet saavelsom de andre.

XXXIX

Og efftersom Vi aff Guds milde og Faderlige velsignelse visseligen haffve at haabe og formode, at Voris Kongelige Arffvehuus og Stamme ævindeligen skall blomstre og mangfoldeligen voxte og formeeres, da paa det i fremtiden formedelst de needstigende og tverstigende Liniers mengde icke nogen tvist og irring udj alderen eller confusion blant Linierne skulde foraarsages, ville Vi saa og hermed alffvaarligen biude og befale, at, naar nogen aff Voris Stamme Søn eller daatter fødes, Forældrene da samme Printzes eller Printzesses naffn og fødselsdag uden forsømmelse lader Kongen anmelde og forkynde, saa frembt de agter nogen ArffveRett til disse Riger og Lande i sin tiid at ville prætere, og derimod igien aff Kongen et documentum insinuationis, at de nemmelig sligt tilbørligen haffver tilkiende giffvet, begierer, huoraff da Gienparten udj Voris Archivo skall giemmes, og helles ogsaa et rigtig SlegtRegister offver Voris Kongelige Arffvestamme altid holdes og der bevares.

XL

Alt det, som hidindtil om Børn og Børnebørn i tusinde Leed er meldet, er altsammen at forklare og udtyde om rette Egtebørn og ingen anden. Rette EgteSønner og EgteDøttre, afflede udj ret lowlig Egteskab aff den aff Os needstigende Kongelige Arffvestamme, ere alleene at forstaa ved de Børn og Børnebørn, som udj KongeLowen omtales.

Saa haffver Vii nu, saa viit som menniskelig forsigtighed mueligt er, alting paa beste viis og manneer ordnet og stillet, og saasom Os haffver siunet best og beqvemest all Skade og ulempe at kunde affverges, og Vores inderlig elskede undersaatte at kunde udj fred og rolighed foruden frygt for indvortes tvist og oprør tryggeligen bygge og bo. Menniskens endoch de allerviiseste anslag ere dog udj Guds haand, og i huor viselig een ting begyndt er, saa er det dog Gud, som gjør enden og udgangen derpaa effter sin behagelige villie, udj huis Guddommelige forsiun og Faderlige beskermelse Vi Voris Kongelige Arffvehuus og Vore Riger og Lande og deris Jndbyggere til ævig tid befale. Giffvet paa Vort Slott Kiøbenhaffn, den 14. Novemb. Aar 1665.

Under vort Zignete

Friderich

ad mandatum S^{at} Regiæ

Majestatis proprium

P. Schumacher

Karl Gustaf-krigene

Karl Gustaf-krigene: to krige 1657-60 mellem Danmark-Norge og Sverige. Ved *Brömsebrofreden* 1645 havde Danmark og Norge lidt smertelige tab af land, og revanchelysten var stærk. Da Karl 10. Gustaf gennem sit felttog i Polen tilsyneladende havde pådraget sig det halve Europas fjendskab, blev den danske krigslyst vakt, skønt landet var utilstrækkelig forberedt diplomatisk, finansielt og militært. Frederik 3. erklærede krig 1. juni 1657; det var yderst kærkomment for Karl Gustaf, der længe havde syslet med angrebsplaner mod Danmark og nu med ære kunne forlade Polen for *att tala uti Herrans namn med bror lilla*. Han gik i ilmarch til Jylland, nedkæmpede den tapre, men spredte modstand og stormede til sidst forsvarets hovedstilling, den nye og ufærdige fæstning Frederiksodde, nu Fredericia. Trods besættelsen af Jylland så det lyst ud for Danmark ved slutningen af 1657: kong Frederik havde sejret i Holland, og Henrik Bjelke havde fordrevet den svenske flåde fra havet; dermed skulle Øst- og Mellemdanmark kunne holde ud, til Polen, Brandenburg og kejseren kom til hjælp. I Norge generobrede Henrik Bjelkes broder Jørgen de landsdele, der var afstået 1645. Karl Gustafs eneste allierede var den forræderiske hertug af Gottorp. Da fik han én til: en usædvanlig hård vinter, som islagde de danske farvande og muliggjorde en enestående dristig og dygtig bedrift. På 14 dage, 30. januar-13. februar 1658, marcherede svenskerne fra Kolding til Køge over Hejls - Brandsø - Tybrind - Svendborg - Tåsinge - Langeland - Lolland - Falster - Vordingborg. Overalt hvor de kom frem, gik der panik i danskerne, og skønt Frederik 3. havde tilstrækkelige styrker ved København, tabte også han helt modet og bad om fred, allerede da Karl Gustaf stod på Fyn. Forhandlingerne førtes under svenskernes stadige fremmarch; Corfitz Ulfeldt var en af Sveriges forhandlere og fik personlige fordele indføjjet i den fredstraktat, der blev undertegnet i Roskilde 26. februar 1658. Ved den blev hele Ø-Danmark (Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm) afstået samt af Norge Bohus len og Trondheim len, hvorved N-Norge blev afskåret. Hertugen af Gottorp blev løst fra den danske overhøjhed, og endelig fik Karl Gustaf visse militære indrømmelser; de svenske krav havde endda oprindelig været langt større. Måske fortrød Karl Gustaf snart, at han havde slækket på dem; i hvert fald opstod der tvivl om fortolkningen af traktaten, og skønt Danmark gav efter, besluttede svenskekongen at gøre ende på snakken ved at tage hele landet. Han lod som om hæren skulle afgang til krigsskuepladsen i Tyskland; men 7. august 1658 udskibede den sig i Korsør og rykkede på ny mod København. Da indtraf der et forbløffende omslag i folkestemningen, og Frederik 3. fandt styrke i *Jobs Bog* og sagde: *Jeg*

vil dø i min rede. Hovedstadens borgere under ledelse af Hans Nansen meldte sig til forsvaret; i de besatte områder opstod en modstandsbevægelse, bestående af bl.a. gjøngerne og de andre snaphaner, Kronborggruppen under Steenwinkel og Gerner og Malmö-gruppen under Bartholomæus Mikkelsen; de sydlige øer ydede hårdnakket modstand mod ny svensk besættelse, og bornholmerne under Anker og Kofoed befriede selv deres ø og forærede den til kong Frederik. Nordmændene under Jørgen Bjelke generobrede Trondheim len. Samtidig kom hjælpen udefra omsider; Jylland havde dog liden glæde af at blive "befriet" af 30.000 sultne, røveriske og sygdomsbefængte polakker, brandenburgere og østrigere; langt mere velkomne allierede var nederlænderne, som under admiral Jacob van Obdam sejrede i søslaget i Øresund 29. oktober 1658 og førte forsyninger og tropper frem til den belejrede hovedstad. Derefter måtte Karl Gustaf trække sig lidt tilbage og opgive et påbegyndt bombardement. Men natten 10.-11. februar 1659 vovede han en storm, som brød sammen med blodige tab på 580 døde og 900 sårede. Forsvarerne mistede en snes mand. Derefter fulgte småkrig på Øerne; først 14. november kom det til et stort slag, da en svensk hær blev udsløttet ved Nyborg af feltmarskallerne Eberstein og Schack med flådestøtte fra Micheel de Ruyter. 1660 forsøgte svenskerne at erobre Norge, men blev stoppet af Jørgen Bjelke og Tønne Huitfeldt. 13. februar døde Karl Gustaf, hvorpå begge parter var modne til en ny fredsslutning. Denne blev en skuffelse for Danmark-Norge; England og Frankrig havde interesse i et stærkt Sverige som modvægt mod Habsburgerne, og Nederlandene så gerne, at Danmark-Norge blev berøvet Øresunds østbred. De tre magter havde under krigen sluttet nogle aftaler, *Haager-koncerterne*, og dikterede nu freden i København 27. maj 1660, der lod Sverige beholde alle *Roskilde-fredens* gevinster undtagen Trondheim len og Bornholm. Under krigene havde folket med ringe grund givet adelen skylden for de ulykker, der ramte landet; kongens personlige stilling var blevet styrket, og Københavns borgere havde udnyttet situationen til at gøre indhug i adelens privilegier. Dermed banede Karl Gustaf-krigene vejen for enevælden.

Peder Schumacher Griffenfeld

Peder Schumacher Griffenfeld blev født i 1635 og døde i 1699.

Dansk statsmand og søn af en velhavende tysk vinhandler i København. På en studierejse i udlandet fra 1654-62 blev Griffenfeld overbevist om, at enevælden var den bedste statsform. Han blev i 1663 Frederik 3.s bibliotekar og udformede, som kammersekretær, i 1665 Kongeloven. Han adledes i 1671 under navnet Griffenfeld og blev greve af Samsø. Efter en række yderligere avancementer blev Griffenfeld i 1674, med sin udnævnelse til rigskansler og præsident i Højesteret, rigets egentlige leder.

Griffenfeld søgte venskab med Louis 14. af Frankrig, der var i forbund med Sverige, og af samme grund frarådede han Christian 5. at føre krig imod svenskerne.

Griffenfelds tiltagende arrogance og voksende magt skaffede ham med tiden mange fjender, men det blev hans fredspolitik førte til hans fald – i 1675 udbrød den Skånske Krig, og da Griffenfeld fortsat søgte at pleje sine dansk-franske forbindelser, blev han i 1676 fængslet og dødsdømt for korrupsion, majestætsfornærmelse og landsforræderi. I den første anklage blev han kendt skyldig, anklagen for majestætsfornærmelse byggede på nogle private dagbogsnotater og den sidste anklage blev aldrig bevist. Griffenfeld blev ført til skafottet, men i sidste øjeblik benådede Christian 5. sin gamle ven og rigskansler til livsvarigt fængsel – en benådning Griffenfeld kommenterede med ordene: *Den nåde er hårdere end dommen*. I 1680 overførtes han til fæstningen Munkholm i Trondheim Fjord, og det sidste år af sit liv tilbragte Griffenfeld i Trondheim under friere forhold.